

gospodarskih listov naj se takim vajam vverstuje, vendar pre nagliti se ali zakasnuti v tem, bi ne bilo na pravem mestu. Nevednost in nerodnost nekterih že odrastlih je dostikrat le šola zakrivila!

G. J. J. J.

Otec

Marko Pohlin.

II.

Pisariti je otec Marko jel l. 1765, in že l. 1768 pride pervikrat na svetlo slovnica njegova. — Pervo slovnico o našem jeziku slovenskem je v latinščini spisal bil Adam Bohorič: *Arcticae horulae succisivae de Latina Carniolana Literatura — Witebergae 1584*; drugo P. Cap. Hipolit: *Grammatica Latino-Germanico-Slavonica — Labaci 1715*, ktera je ponemčena prišla na dan v Celovcu 1758; in tretjo je kar po nemški spisal p. Marko z naslednjim obširnim naslovom: „**Kraynska Grammatika**. das ist: Die crainerische Grammatik, oder Kunst die crainerische Sprach regelrichtig zu reden, und zu schreiben, welche aus Liebe zum Vaterlande, und zum Nutzen derjenigen, so selbe erlernen, oder in selber sich vollkommlicher üben wollen, bey ruhigen Stunden mit besonderem Fleisse verfasst zum Behuffe der Reisenden mit etwelchen nützlichen Gesprächen versehen und mit vollkommener Genehmhaltung hoher Obrigkeiten zum Druck befördert hat P. MARCUS, a S. Antonio Pad. des uralten Eremiten Ordens der Augustiner Discalceaten Professor Priester bei St. Joseph auf den Landstrassen. Laybach, gedruckt bey Joh. Friedr. Eger, Landschaftl. Buchdr. Im Verlag bey Lorenz Bernbacher, Burgerl. Buchbinder. 1768.“

Znamenit je predgovor, v katerem kaže svoje jezikoznanje (ali — brodje) in razodéva svojo kranjsko gorečnost in delavnost z ozirom na prejšnje in tedanje pisatelje slovenske. Ker se vsak presoja najbolje iz lastnega dejanja in nehanja, naj se ponatisne predgovor, toda razun bolj značajnih odstavkov po slovenski:

Jezikoljubivi čitatelj!

Vsak pravi jezik ima svojo hvalo, slavo in korist. Človeštvo obrača si ga v prid, razodéva po njem svoje misli ter vekovitosti izročá reči. Zastarelo prenavlja v besedah, in novo zapušča preteklosti v spisih. Nobenemu jeziku ne smé se odrekati hvala in korist, sicer bi človek kazal, da hoče bivati v babilonski zmešnjavi, ali med pametnimi ljudmi živeti kot nespametna žival brez glasú, brez govora, brez razločnega jezika, ter le sim ter tje mermrati kaj brez razuma. Bolj previdne glave ne zaničujejo nobenega jezika; celo lahko spoznavajo njegovo korist in prednosti njegove. Mnogi si tedaj veliko prizadevajo naučiti se vsakoršnih jezikov.

V čislih imam pa tukaj le jezik naše dežele, ker sem sam naložil si breme, na korist očetovini in v popravo skoraj skozi in skozi pokvarjenega kranjskega, ali — da ga imenujem po njegovem prvotnem naslovu, ilirskega jezika sestaviti pravo slovnico. Ktere prednosti pa ima kranjski jezik? Prašam, ker se mu noče pustiti celó nobena prednost. Toda — kako hočejo iz števila navadnih jezikov pregnati celó oni jezik, kateri že po starosti svoji tolikanj sloví? Vsaj je ilirščina koj o razdelitvi ljudski po vesoljnem potopu po Jafetu Noetovega sina naslednikih priselila se v to deželo. O da bi še vedno kakor takrat vsa ta dežela bila enega jezika in enega govora! Tedaj bi se kranjski jezik gotovo ne čislal tako malo.

Se li zaničuje morda zato, ker se govori v tako majhni deželi, ki jo obsega vojvodstvo Kranjsko? Kdor ga zaničuje iz tega vzroka, ta v zemljepisji ni kaj izveden, ker nič ne vé o prostrani Iliriji; vsaj so razposeljene te ljudstva od vzhoda do zahoda, od morja do morja. Kranjcem se oponaša: Kranjec najde se po vsem svetu. Kedar se pa gre za jezik, tedaj nočejo nič vediti o njih po svetu. Temu nasproti je vendar spričano, kakor zemljepisci omenjajo, da se v nedopovedljivo mnogih pa velikih krajih čuje kranjskemu podoben jezik tako, da bi se veči del svetá zvati mogel Ilirija. (Nato našteva dežele ob severju in jugu, ob zapadu in vzhodu, po Evropi in Aziji, koder prebivajo Slovani, od morja do morja.)

Pervi materin jezik se vé da ni povsod ostal kaj čist, temuč se je v tako raznih deželah več ali manj zatajil ali prelikal po mlajših, kakor so bliže ali dalje selili se od perve svoje matere, in so namesto čistega in dobrega jezika naučili se dokaj divjega, terdega in ptujega narečja.

Vsi ti selovanci so prebivali v Dalmaciji in v tako imenovani Iliriji. Odtod sta selila se Čeh in Leh, Pemcev in Poljcev očaka, in puščala sta potoma povsod ljudi svojega jezika in kraje svojega imena v spominj, da sta nekđaj bila tukaj, in da bi preselitev ne pretergala vzajemnosti ter sorodnega domačinstva. »Und so wurden sie insgemein Illyrier oder Slaven, oder sonderheitlich hier Crainer, Kraynzi, in dem Dalmatien am nächsten gelegenen Lande wohnende, dort Wenden, oder Windische Slavenci: das ist: die glorreichen; itzt Slavonier Saklavoni Sklavoni: die Feindwürger; itzt Mährer Moravzi die Bezwinger; bald Böhmen Bojemi die fürchterlichen; bald Pohlen Poljaki die Feldlägerer, und wieder anderstwo Bayerling Vojarji die Feldfürsten; wieder anderstwo Pomerer Pomurjani die Seevölker; und so anderstwo Moscoviter Moshkwiti: Klopfmänner, und Reussen Reffajeni die Zänker, oder weit ausgebreitete u. s. f. benamset.

Allein nicht nur die Völker, sondern auch die Ortschaften, wo sie vorüberzogen, haben von ihnen einen Namen ihrer Sprache angenommen, also heisst in Basszien Stuhlweisenburg Belegrad: Constantinopel Zsargrad, das ist Kaysersburg. Die Hauptstadt in dem Steuermarkt Gradez ein Schloss oder Vestung, Leipzig Lipeza, die berufene Handelsstadt in Sachsen. Die erste Vorstadt in

Wien, so man aus Krain kommt, hat von den Crainern den Namen Widen bekommen, weil sie ankommende einander fragten: videsh Dunej? ware die Antwort: videm, und als sie in ihr eigenes Wirthshaus kommen, fragten sie: kolku Kraynzov, hat die Vorstadt bis heutigen Tage den Namen Widen, und das crainerische Wirthshaus bey der Goldkrainzen den Namen.

Gewiss! die Ausdrückung der Worte crainerischer Sprache hat schon was besonders. Das einzige Wort Buh seye genug zur Zeugniss, worinn man die dreyeinige Gottheit so wunderbar ausgedruckt erblicket. Ein Wort dreyer Buchstaben ist: Buh. B ist der erste unter den Mitlauteren. Damit kann man auf Gott dem Vater den Ursprung aller Dingen verfallen. Der zweyte ist u, er wird aber in der Abänderung in o verändert, wodurch man so wundersam in das grösste Geheimniss unsers Glaubens geführet wird: Das Wort ist Fleisch worden, und hat in uns gewohnet. Endlich der dritte ist h ein Athembuchstabe, und eben darum ein figürliches Zeichen Gott des heiligen Geistes, der, weil er von seiner Natur unsichtbar ist, hat in Gestalt einer Taube über den Sohn Gottes sich sehen lassen, also wird auch das h in der Abänderung in g versetzt, so oft das u in o veränderet wird, damit desto leichter das Wort gehöret, und das Geheimniss erkennet würde, was Gott heissen solle. <

Dalje! Tudi se je doslej dvomilo nad pravilnostjo Kranjskega jezika, pričujoča slovnica kaže nasprotno. Zopet častna prednost jezikova! Vem pa še več tacih, izmed kterih ena je, da je papež Hadrijan II. svetemu škofu Cirilu v posebnem papeževskem pooblastilu dovolil v ilirskem, kakor v latinskem in gerškem jeziku, brati sv. mašo, moliti duhovske dnevnice, da, opravljati vso službo Božjo v omenjenem jeziku. To delajo še dan danes ilirski duhovniki.

Pogleda naj se tudi na korist, ktero donaša jezik duhovski in deželski gosposki, ako se pogovarja s kmetom v njegovem jeziku, ter ga bolje naklanja k pokorščini do cerkve in države. Zeló napačno je, ako kdo s Kranjci govori po nemškutarsko (deutschcrainerisch) in se ne razume lahko, ali pa bi treba bilo, da se vsi vaščanje učijo nemščine za voljo svoje gosposke.

Šolska mladina se zdaj ne priganja tolikanj k latinščini, kot k izvoljeni nemščini. O da bi se poprijemala tudi prave kranjščine, ker bode jej po dokončanih šolah vmes v tem jeziku skerbeti za lastni blagor, pa tudi drugim v prid. To smo zanemarjali; torej ni čudo, da nas ptujci v naši deželi zasmehujejo ter nam očitajo, da besede krademo, češ, da jih, ker nimamo lastnih, na pósodo moramo jemati iz drugih, ali da se v ptujih krajih sramovati moramo svojega jezika, in da se vernivši domu vedemo, da smo celó pozabili svoj materin jezik. Nikar se ne sramujmo, predragi rojaki! svojega maternega jezika; ni tako slab, kakor si ga mislite. Rim, glava vsem narodom, je njegovo vrednost prav posebno počislal, kajti je v Vatikanski knjižnici postavil dve podobščini, eno svetemu Cirilu, eno pa svetemu Hieronimu, le zato, ker sta lastne čerke sostavila jeziku ilirskemu. In cesar Karol IV. je dal cesarsko

povelje, v katerem se volitnim knezom ukazuje, naj svoje sinove dajo podučevati vzlasti v ilirskem jeziku.

Daleč so zabredli z našim jezikom, da se zdí, da ga hočejo med učenimi celó odpraviti in zatreti. Bog varuj! Kaj bo počel potem neučeni? Temu priti v okom je prvi pomoček slovnica, drugi popoln slovar, ki ga že tudi pripravljam in ga očetovini na korist dodelati hočem, ako me bo le kdo podpiral. Brez teh dveh perutnic si jezik ne more pomagati navkviško. Vnanji ga bodo vedno prezirali in domači ga ne bodo nikdar znali.

Slovnica je res kaj dober pomoček ohraniti jezik. Naš tako blagi, tako koristni, tako sveti jezik je v nadvojvodini Kranjski za nekaj let tako upadel, da bi ga stari Kranjci komaj še poznali. Kaj je temu vzrok? Med drugimi to, ker ni bilo nobenega ravnila, nobene slovnice, po kateri bi se pravilnost bila mogla poiskati, ali naj bi se bila skazovala. Mnogi, ali da rečem prav, vsi so zdihovali po kaki slovnici. Jaz se vé da tudi.

O drugih jezikih vseh so vidili, da pride skoro vsako leto kaka nova slovnica na svetlo. Celó v Lubinu (Lübben) v dolnjih Lužicah (kdo bi si mislil?) nam je nedavno, t. j. v minulem letu 1761 M. Jan Bogoljub Hauptmann v osmérki izdal hvalevredno Vindiško slovnico. Kranjska pa naj bi tičala vedno v sili gorečih željá in v tolaži dobrega upanja pod mernikom nepotrebnih ali morda celó nemogočih reči. Čez toliko časa je skoraj vsak obupal, da se spravi kranjski jezik v pravila. Tudi mene je težko stalo. Toda ljubezen do domovine in do maternega jezika mi je polahkala ves trud in pregnala vse težave. Vjunačil sem se storiti vsaj to, česar doslej ni še storil noben rojak. Če me kdo prekosi, dobro! veselilo me bo, da sem s svojim delcem spodbudil druge skazovati se v boljšem delu. Da bi se le nihče, ki kaj takega namérja, iz praznih vzrokov ne dal ostrašiti. Nalašč poskusi naj se! Meni je prav; palmica visí še v sredi, le po njej, kdor si upa narediti kaj boljšega. Rad pustim tudi ta častni venec. Dosti mi je, da sem rojake svoje vnel tolikanj, da bolje skerbijo in se ponašajo za svoj jezik.

Dobro vé, da ta moja slovnica pride pred oči mnogim ostrim knjižnim sodnikom, ali da bolje rečem, v roke mnogim zabavljivcem. Vsem vse ne bo dopadlo v njej; nekaj vidilo se jim bo staro, nekaj novo, izmišljeno, in nikdar slišano, ali bode celo zaverženo, češ, da je hrovaško. Vsak se bo prevzetoval v svojih mislih, se spotikal o čem, in kaj grajati hotel. Pa saj ne pravim, da je to delo popolno brez pomanjkljivosti; to in le to hočem pa reči, da sem storil toliko, kolikor dozdej ni še storil nobeden: žal mi je le, da nisem mogel storiti toliko, kolikor bi si bil želel. Bodi toraj dobro, dokler ne pride kaj boljšega.

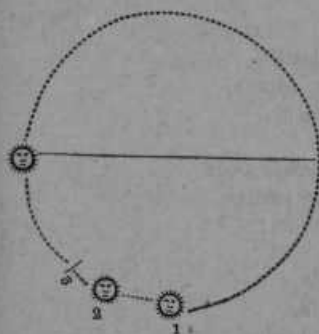
Kar je bilo mogoče, sem storil, in sem celo slovniške izraze, povém naravnost, stvaril samolastno. Je li to kaj napačnega, da sem po-

služil se prava, ki sem podedoval ga po našim prvem očetu Adamu: rečem po splošnji volji in njihovi lastnosti dajati imena. Zvezdogledi, oni, ki iznajdujejo nove otoke, in umetniki imajo to pravico, svoje novo delo, novi otok, ali zvezdo zvati po novem imenu, in nov slovníčar ne bi smel beséd izobraževati iz korenin, ktere reč in lastnijo reči pokažejo in pojasnijo.

Poslednjič, kar se tiče govora in izreke, v tem se nisem ravnal po nobenem gotovem kraju. V tej reči posnemam učenjake in jezikoslovce, ki besedo ceniti in rabiti znajo. Šola daje pravilom obstanek. Govoriti svojevoljno, kakor se komu zdí, to kvári besedo med ljudstvom. Ni se treba bati, da bi prosti človek branil se dobre in prave besede, ali da ne bi je razumel. Um in pamet mu bosta spoznati pomagala, česar poprej ni znal dopovedati. Temu se bodo nekteri smejali, pa to me ne briga, kajti mislim si vedno: Zabavljivcev je veliko, kakor norcev povsod dosti. Takemu opravljanju oditi je težko celo v najboljših stvaréh. To je vzroka premalo, da popuščali bi slavne in poštene prizadevanja. Kdor brez vzroka zaničuje kak jezik ali kako besedo, in zasmehuje govornika, pa le trohice o slovnici ne razume, tak zasluži, da ga žvižgaje opsuje ves pametni svet. Ti pa, jezikoljubni čitatelj! sprejmi to moje delce blagovoljno, kajti sestavil sem ga z najboljšim srcem; tako sem jaz, tako boš tudi ti potem dosegel svoj namen. Zdravstvuj.

Nazorni nauk.

Jutro.

Jutro je dnevni čas o solnčnem vzhodu. Ta čerta predstavlja zopet naše obzorje, ta krog pa solnčni tir, ta polukrog je tedaj nad našim obzorjem, ta polukrog pod našim obzorjem. Dokler je solnce tukaj, je dan; dokler je pa tukaj, je noč.

Solnce tedaj stoji tukaj (1). Pomika se, je tukaj (2). Više stopa je (v 3). Ni še jasno, a tudi ne več tako tamno, kot poprej; mrak je, dani se, jutro je. Ker se ta mrak zju-

traj prikaže, se imenuje jutranji mrak. Že oznanuje petelin bodoči dan in o pomladi in o poletji se prijazno glasi slavček, posamezni vstajajo in gredo po svojih opravilih, iz visokega stolpa se oglasi zvon, in po hribu in planu se začuje: „Zdravo Marija“. Vendar še je mrak. A solnce med tem kviško stopa; jasnejše postaja, kmalo nas bode zopet pozdravilo